

РАТИНСЬКА Т.В.

старший викладач кафедри правознавства Житомирського інституту Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом», м. Житомир, Україна

СПЕЦИФІКА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Безсистемність у процесі реформування вітчизняної правової політики призводить до неефективності та не дає змогу досягти бажаних результатів. Тому актуальним є дослідження питань щодо стану, підвищення ефективності правової політики в Україні; основних напрямів формування і розвитку правової політики; сутності та призначення правової ідеології як визначального складника державної правової політики України тощо.

Питання формування, розвитку, сутності і змісту правової політики в загальному контексті або в розрізі окремих видів досліджувалося у працях М.І. Матузова, О.В. Минькович-Слободяник, М.П. Недюха, О.В. Петришина, П.Л. Фріса, Ю.С. Шемшученка, І.В. Яковюка та ін.

Особливості процесу формування правової політики в Україні та їх відображення в законодавстві виявляються при розгляді відповідних політико-правових документів. З цих позицій цікавим є проведення аналізу тих документів, в яких закладено основи процесу якісного перетворення суспільного і державного життя, а також тих, завдяки яким цей процес отримав розвиток і реальне забезпечення.

Мова йде, перш за все, про такі документи, як Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990р., Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991р, Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991р., Концепція переходу України до ринкової економіки, схваленої Верховною Радою УРСР 1 листопада 1990р.

В межах досліджуваного питання велику цінність має Декларація про державний суверенітет України (далі – Декларація). В цьому політико-правовому документі законодавчий орган країни проголосив зміну офіційного політичного курсу в галузі суспільного і державного устрою. Одночасно були сформульовані цілі і завдання формування і функціонування держави в умовах самостійного і незалежного здійснення політичної діяльності.

Вихідною позицією Декларації стало визнання державою потреб забезпечення основних політико-правових конструкцій в напрямках: закріплення демократичних прав і свобод людини; повноцінного, всебічного розвитку народу України; побудови правової держави.

Проголошення нових для пострадянського періоду пріоритетів стало наслідком прийняття в якості основи державної діяльності нового правового мислення, принципово відмінного від соціалістичного. Однак на цьому, початковому, етапі ідея правової держави мала спеціальне політичне значення і не була розвинута і матеріалізована навіть на принциповому рівні. На думку А.П. Соколова, серйозну інерційну роль відіграла та обставина, що радянська юридична доктрина тривалий час вважала неприйнятною саму ідею правової держави, оскільки вона була проголошена ще в період буржуазно-демократичних революцій. Такий догматичний підхід в дійсності відображав негативне відношення до загальноприйнятих людських цінностей [4, с. 74-75].

Гарантованість громадянам України усіх прав і свобод, які були передбачені Конституцією УРСР і нормами міжнародного права, визнаними УРСР, також проголошена в Декларації, не могла розглядатися як прояв самостійної правової політики і природи правової держави. Більш того, така позиція по відношенню до прав і свобод громадян виявилась фактичним вираженням традиційного для радянської дійсності мислення про природу права та його взаємозв'язків з політикою і державою, яке не мало нічого спільного з сутністю правової держави.

На підтвердження цього можна звернути увагу на природу закріплених в чинній в 1990р. Конституції УРСР прав і свобод людини. Їх походження пов'язано, як відомо, з волею Радянської держави, з її «дозволом» на їх існування. Їх обумовленість природою людини ніколи не приймалася до уваги.

Відомо, що в основу всього конституційного змісту було закладено соціалістичне праворозуміння, яке без сумніву не могло служити гарною основою для утвердження і законодавчого вираження ідеології правової держави. Цим можна пояснити політичну непослідовність змісту і духу Декларації. В контексті проголошення в ній ідеї правової держави як мети суспільного розвитку України, поряд з закріпленням принципом розподілу державної влади було б логічно закріпити головні орієнтири в досягненні цієї мети.

Фактично мова повинна була б йти про роль і відношення держави Україна до вирішення проблеми прав людини в рамках побудови правової держави. Не дивлячись на відсутність в Декларації чітко вираженої політико-

правої позиції держави з цього питання, її прийняттям було започатковано процес принципової зміни офіційного курсу в праворозумінні, в правовій ідеології, в правовій політиці.

Правонаступництво наміченого в Декларації шляху суспільного і державного розвитку було підтвержене в документах, прийнятих у зв'язку з проголошенням незалежності України. Так, в основу прийняття вказаного раніше Акту було закладено, зокрема, реалізацію Декларації. В спеціальному зверненні Президії Верховної Ради України до громадян України усіх національностей з цього ж питання також було заявлено, що курс незалежної України – це формування правової держави.

Таким чином на державному рівні в правому мисленні закріплений перехід до визнання нових для пострадянської держави політичних цінностей.

У зв'язку з проголошенням незалежності України, заснованої на реалізації конституційного права суб'єктів союзної федерації на самовизначення, без сумніву велика значимість заяви Президії Верховної Ради України про те, що «незалежна Україна як правова демократична держава, керуючись загальновизнаними нормами і принципами міжнародного права в національній сфері, Декларацією про державний суверенітет України, забезпечує рівні політичні і соціальні права усіх громадян, повну свободу розвитку усіх національних мов і культур».

Однак, коли така заява робиться на фоні вперше проголошеної правової держави як мети суспільної і державної перебудови, вбачається, що в індивідуальній і суспільній свідомості розуміння правової держави мало чим відрізнявся розуміння держави соціалістичної.

Разом з тим вказані особливості змісту розглянутих актів в жодній мірі не знижують їх соціально-політичну роль. Вона визначається тим, що цими документами закладено основи якісної перебудови суспільства, держави, правової системи, в т.ч. системи законодавства. Змістовно-цільовою основою цього процесу визнана, зокрема, ідеологія правової держави. Це в свою чергу передбачає необхідність зміни на державному рівні і в суспільній свідомості праворозуміння і відповідно до цього розробку принципово нових напрямків правової політики і механізму її реалізації. Про це свідчить зміст перших нормативних актів, прийнятих законодавчим органом України після проголошення її державного суверенітету і незалежності.

Разом з тим неможна не відмітити, що цей процес з моменту свого офіційного закріплення до сьогоднішнього дня супроводжується недостатньою послідовністю, відсутністю чіткої позиції, відсутністю системності.

Здійснення ефективної правової політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства є однією з визначальних умов його подальшого демократичного реформування, зміцнення в країні інститутів правової держави, конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Список використаних джерел:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст.429.
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
3. Звернення Президії Верховної Ради України до громадян України усіх національностей від 24 серпня 1991р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/62913799.html>.
4. Соколов А.Н. Современное правовое государство Федеративной Республики Германии [Текст] / А. Соколов. – Рига: РАУ, 1992. – 112 с.
5. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 грудня 2012р.) / за ред. О.М. Рудневої. – К.: НІСД, 2013. – 160 с.